

Utrata urzędu kościelnego w świetle norm zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku

The Loss of the Church Position in the Light of the 1983 Code of the Canon Law

The author presents the ways of losing an ecclesiastical position considering the 1983 Code of Canon Law norms. In the 1983 Code of Canon Law in canon 145§1, one finds „stabiliter constitutum”. This term means that every position, whether by Divine or ecclesiastical nomination, is characterized by constancy. This feature gives the ecclesiastical position its subjectivity, regardless of changes in the person holding the post or a situation where the post is in a state of interest. The ecclesiastical position exists independently of the persons holding it, which means that once called into existence, it lasts. Therefore, the objective and subjective dimensions of the ecclesiastical position are distinguished.

Ecclesiastical positions are generally single ones, but in some cases, they can be performed by collegiate bodies, e.g., Episcopal Conferences in specific countries. The loss of ecclesiastical position in the canonical legal order may occur for the following reasons: expiration of the prescribed period, reaching the age prescribed by law, resignation, transfer, removal from office, and removal of the position. The author explains the reasons for the loss of the ecclesiastical position in the light of the applicable canon law, which is valid throughout the Latin – universal Church.

ks. Grzegorz Świst

*doktor nauk prawnych
Uniwersytet Gdański*

ORCID – 0000-0001-6723-5371

Słowa kluczowe:

urząd kościelny, utrata urzędu kościelnego, rezygnacja, przeniesienie, usunięcie, pozbawienie

Key words:

ecclesiastical position, loss of ecclesiastical position, resignation, transfer, deletion, removal of the position

<https://doi.org/10.36128/priv.vi37.336>

1. Pojęcie urzędu kościelnego

Urząd kościelny w tradycji chrześcijańskiej zawsze był kojarzony z posługą lub ze służbą w kościele. Pojęcie urzędu kościelnego w okresie reformy karolińskiej doznało obiektywizacji, co oznacza, że urzędem nazywano zespół uprawnień i obowiązków określonych prawem: urząd istniał dla dobra wspólnego i był sprawą publiczną w kościele. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku rozróżniał natomiast urząd kościelny w znaczeniu szerokim i w znaczeniu ścisłym. Ustawodawca kościelny w KPK z 1917 roku zdefiniował pojęcie urzędu kościelnego zapisując w Kan. 145§1: „*officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet minus*

quo in spiritualem finem legi time exercetor” – urzędem kościelnym w szerszym znaczeniu jest każde zajęcie zadania, prawnie wykonywane w celu duchowym¹. Natomiast w znaczeniu ścisłym ustawodawca precyzuje, iż jest to urząd ustanowiony na stałe mocą postanowienia Bożego lub kościelnego, dający przynajmniej w pewnej mierze udział we władzy święceń lub jurysdykcji, nadawany według przepisów kanonicznych². W prawie termin „urząd kościelny” z zasady miał znaczenie ścisłe (KPK 1917 kan.145§2).

Obowiązki i prawa właściwe każdemu urzędowi kościelnemu określa albo samo prawo, które ustanawia dany urząd, albo dekret kompetentnej władzy, który go ustanawia, a jednocześnie go nadaje (Kan.145§2). Z urzędem kościelnym zawsze było mocno związane beneficjum, które stanowiło jego uposażenie i dlatego kanoniczny system beneficyjny zaciemniał samo spojrzenie na urząd kościelny. Związane to było z faktem, iż nie było obowiązku wykonywania osobiście nadanego urzędu. Dopiero w XVI wieku Sobór Trydencki wprowadził obowiązek kanonicznej rezydencji beneficjantów, którzy pełnili jakiś urząd kościelny.

Pojęcie urzędu kościelnego zostało zasadniczo zmienione w XX wieku przez Sobór Watykański II. W dekrete Soboru Watykańskiego II O posłudze i życiu kapłanów pod nr 20 czytamy: „Urzędowi zaś, który sprawują święci szafarze należy przyznać szczególną wagę, dlatego tzw. system beneficyjny należy porzucić, lub przynajmniej tak zreformować, aby stronę beneficyjną, czyli prawo do dochodów z uposażenia złączonego z urzędem, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce przyznać prawnie samemu urzędowi kościelnemu, przez który z kolei należy rozumieć jakikolwiek obowiązek powierzony na stałe dla realizacji celu duchowego”³.

Powyższy tekst z dekretu Soboru Watykańskiego II Presbyterorum ordinis z 1965 roku używa określenia *stabilter collatum*, natomiast w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku ustawodawca posługuje się określeniem *stabilter constitutum*, które nadaje mu własną podmiotowość, niezależnie od zmian osoby piastującej urząd, czy w sytuacji, gdy urząd wakuje. Zatem można zauważyć, że urząd kościelny istnieje niezależnie od osób go piastujących, co oznacza, że raz powołany do istnienia – trwa.

W tym kontekście wyróżnia się wymiar obiektywny i subiektywny urzędu kościelnego. Z punktu widzenia obiektywnego urząd kościelny charakteryzuje się ciągłością i trwałością. Natomiast wymiar subiektywny jest

-
- 1 Franciszek Bączkiewicz, *Prawo Kanoniczne: podręcznik dla duchowieństwa*, t. I (Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1957), 334.
 - 2 „Codex Iuris Cannonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti PP.XV auctoritate promulgatus” *Acta Apostolicae Sedis*, 9,2 (1917), dalej KPK 1917, kan.145§1,3-521.
 - 3 Dekret Soboru Watykańskiego II, Presbyterorum ordinis, 7.XII 1965, w: AAS 58 (1966), 991-1024.

ściśle związane z osobą, która pełni dany urząd kościelny i dotyczy wykonalności zadań związanych z tym urzędem. Ustawodawca w KPK z 1983 roku wyróżnia trzy rodzaje urzędów:

- powierzone na czas nieokreślony; np. urząd proboszcza (KPK kan.522);
- powierzone na czas określony; np. wikariusz generalny i biskupi (KPK kan.477§1),
- ekonom diecezjalny (KPK kan.494§2), kolegium konsultorów (KPK kan. 502 §1), dziekan (KPK 554 §2);
- urzędy, których trwanie zależy od uznania władzy kościelnej; np. kanclerz i notariusz (KPK Kan.485), wikariusz parafialny (KPK kan.552), rektor kościoła (KPK kan.563).

Na urząd kościelny składa się kilka zasadniczych elementów:

- zadanie kościelne
- ustanowienie Boże lub kościelne
- stałość urzędu
- cel duchowy
- podmiot pełniący urząd⁴.

Zasadniczym elementem tworzącym urząd kościelny jest *munus* (zadanie), przez co należy rozumieć, że ma to być jakiegokolwiek zadanie zlecone do realizacji.

Urząd kościelny ma charakter publiczny i jest zadaniem, które zostało powierzone przez władzę kościelną dla dobra i w imię Kościoła. W związku z tym, że ma charakter publiczny i wykonywany jest w imieniu Kościoła, uściśla się go określeniem „kościelny”⁵.

Kolejnym elementem wynikającym z pojęcia urzędu kościelnego jest jego ustanowienie. Ustawodawca Kościelny podkreśla, że obowiązki i prawa właściwe każdemu urzędowi kościelnemu są określane albo samym prawem, którym urząd ustanowiono, albo dekretem kompetentnej władzy, którym jest on równocześnie ustanowiony i nadany⁶. Urzędy pochodzące z ustanowienia Bożego, to urząd Biskupa Rzymu (czyli papież, lub urząd biskupa), natomiast pozostałe urzędy (takie jak np. wikariusz generalny, wikariusz sądowy) zostały powołane przez kompetentną władzę dla spełnienia misji Kościoła.

4 Mirosław Sitarz, „Urząd kościelny”, [w:] *Słownik Prawa Kanonicznego* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2004), kol.186.

5 Janusz Sądel, *Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego w kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (studium historyczno-prawne)* (Rzeszów: Wydawnictwo Bonus Liber, 2008), 200.

6 Tomaso Vanzetto, „Provvisione e cessazione dell'ufficio ecclesiastico” *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1 (2011): 72-95.

Ustanowienie urzędu dokonuje się mocą ustawy, dekretu administracyjnego, prawa zwyczajowego lub statutów⁷.

Następnym elementem urzędu kościelnego jest jego *stabilter constitutum* (stałość)⁸. Stałość urzędu jest wyrazem troski o zapewnienie praw pełniącym urząd oraz tym, dla których dobra został ustanowiony⁹.

Kolejnym elementem urzędu kościelnego jest jego cel. Tym celem jest cel duchowy, czyli zbawienie dusz. Ten cel osiąga się poprzez realizowanie zadań związanych ze sprawowaniem władzy w Kościele, przez którą rozumie się: wykonywanie funkcji administracyjnych, czy zadań duszpasterskich i liturgicznych oraz zarządzanie majątkiem kościelnym. Te wszystkie działania mają służyć dla większego dobra wierzących oraz doprowadzić ich do najważniejszego celu, jakim jest zbawienie dusz.

Ostatnim elementem, który tworzy urząd kościelny jest podmiot fizyczny, co oznacza, że urząd istnieje niezależnie od osoby go piastującej. Dlatego wypełnienie danego urzędu kościelnego zależy od konkretnego tytulariusza, zależy także od funkcji lub zadania, do którego urząd został powołany. Można zauważyć, że urząd istnieje mimo wakatu, a dopiero wtedy, gdy zostanie powierzony konkretnej osobie fizycznej, będzie funkcjonował zgodnie z prawem kanonicznym¹⁰.

Mówiąc na temat urzędów kościelnych trzeba podkreślić, że zasadniczo są to urzędy jednoosobowe, jednak mogą być pełnione przez organy kolegialne. Kiedy mówimy o urzędach kolegialnych, to możemy wyróżnić: np. konferencje episkopatu, kolegia konsultorów czy dykasterie – kongregacje rzymskie, które to urzędy składają się z wielu podmiotów, pomimo że te podmioty nie zawsze piastują urząd we właściwym sensie¹¹.

Sprawowanie urzędu kościelnego może być powierzone zarówno duchownym, jak i świeckim. Zauważyć jednak należy, że sprawowanie większości urzędów kościelnych związane jest z wypełnieniem posług liturgicznych, jak również z zadaniem uświęcenia czy nauczania w kościele, i w związku z tym nie wszystkie urzędy mogą być powierzone świeckim (KPK Kan.129)¹².

7 Remigiusz Sobański, „Komentarz do c. 94–203”, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. I, *Normy Ogólne*, red. Józef Krukowski (Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2003), 234-235.

8 Juan Ignacio Arieta, Komentarz do kan.145, w: *Kodeks Prawa kanonicznego, komentarz*, red. P. Majer, Kraków, 2011,164.

9 Sądel, „Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego”, 206-207.

10 Sądel, „Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego”, 208-210.

11 Juan Ignacio Arieta, Komentarz do kan.145, w: *Kodeks Prawa kanonicznego, komentarz*, red. P. Majer, Kraków, 2011,165.

12 Józef Krukowski, *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa, 2011, 6.

Każdy urząd kościelny powierzony zarówno duchownym, jak i świeckim jest udziałem we władzy rządzenia i ma służyć dla dobra wspólnego wszystkich wierzących.

2. Utrata urzędu kościelnego

2.1. Postanowienia ogólne

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku usystematyzowano instrumenty prawne prowadzące do utraty urzędu kościelnego, które mogą być sprawowane zarówno przez duchownych, jak i świeckich. W Kan.184 §1 czytamy: „Urząd kościelny traci się po upływie wyznaczonego czasu, po osiągnięciu określonego prawem wieku, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia”. Prawodawca kościelny zaznacza w tym samym kanonie w §2, że urzędu kościelnego nie traci się „po ustaniu w jakikolwiek sposób władzy, która go nadała, chyba że prawo zastrzega coś innego”. Należy podkreślić, że z chwilą utraty urzędu następuje także utrata wszystkich uprawnień związanych z wcześniej sprawowanym urzędem i w związku z tym wszelkie podejmowane decyzje tracą moc prawną. Każda osoba, która utraciła urząd może odwołać się od tej decyzji poprzez rekurs administracyjny lub w przypadku wyroku – poprzez apelację¹³.

Normy prawa kanonicznego dotyczące utraty urzędu kościelnego zostały zebrane w I Księdze w kanonach od 187 do 196. W podręczniku prawa kanonicznego księdza profesora Edwarda Szafrrowskiego czytamy: „Utratę urzędu można określić jako zdarzenie prawne, którego następstwem jest opróżnienie urzędu. Zdarzenie to zależne jest od woli piastującego urząd lub przełożonego, kiedy indziej dokonuje się siłą samego faktu”¹⁴. Należy jednak zwrócić uwagę, że aby utrata urzędu stała się faktem, konieczny jest akt formalny wydany przez kompetentną władzę kościelną i jest on uzależniony od władzy, która go wydała. Najczęściej przybiera on formę dekretu administracyjnego lub wyroku sądowego. Jednak w dwóch przypadkach władza kościelna nie jest zobligowana do udziału w postępowaniu dotyczącym utraty urzędu. Pierwszy przypadek dotyczy władzy wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego, których władza wygasa po upływie określonego czasu, na skutek zrzeczenia się z urzędu, lub przez usunięcie z urzędu mocą władzy biskupa diecezjalnego (KPK Kan. 481§1). Urząd wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego zostaje zawieszony mocą samego prawa, kiedy zostaje zawieszona władza biskupa diecezjalnego (KPK Kan. 481§2). W drugim przypadku mamy do czynienia z faktem, gdy władza kościelna nie powinna przyjmować rezygnacji z urzędu w każdym przypadku, gdy nie ma słusznej i uzasadnionej przyczyny rezygnacji z danego urzędu (KPK Kan.189). W niektórych

13 Sądcl, „Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego”, 310.

14 Edward Szafrrowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t.1, Warszawa, 1985, 272.

sytuacjach utrata urzędu zależy, w pewnej mierze od woli samego zainteresowanego (rezygnacja), w innych przypadkach wynika z upływu czasu (powołanie na określony czas, ukończenie wyraźnie ustalonego wieku), może być również ustanowiona przez ustawę (Kan.194), bądź pozostawiona uznaniowej decyzji władzy kościelnej (zniesienie urzędu, przeniesienie, usunięcie, pozabawienie).

2.2. Rezygnacja

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kan. 187 daje możliwość, aby osoba, która pełni jakikolwiek urząd kościelny mogła z niego ustąpić (zrezygnować). Rezygnacja to świadome i dobrowolne zrzeczenie się urzędu kościelnego i przyjęte przez właściwą władzę¹⁵. Prawodawca podkreśla w tym krótkim kanonie, iż rezygnacja musi zawsze wynikać z *iusta causa*, czyli ze słusznej przyczyny. Trwanie na urzędzie wbrew własnej woli może skutkować szkodą dla osoby sprawującej urząd, a także może wyrządzać szkodę dla wspólnoty kościelnej. Aby rezygnacja była ważna, powinna zostać złożona przez osobę zdolną do czynności prawnych i powinna zawierać wszystkie elementy decydujące o ważności aktu prawnego (KPK, Kan.124§1)¹⁶.

Rezygnacja z urzędu musi być dokonana w sposób przemyślany, nie może być wymuszona, nie może być podjęta w sposób pochopny lub wynikający z innej błahej przyczyny. W kan. 188 ustawodawca kościelny podaje przypadki, które powodują, że mocą samego prawa rezygnacja z urzędu kościelnego jest nieważna. W tym kanonie czytamy: „Mocą samego prawa nieważna jest rezygnacja pod wpływem ciężkiej i niesprawiedliwej bojaźni, podstęp, błędu istotnego lub symonii”.

W „Komentarzu do Prawa Kanonicznego” ks. prof. R. Sobański wyjaśnia przyczyny nieważności rezygnacji z urzędu kościelnego mocą samego prawa:

1. „ciężka i niesprawiedliwa bojaźń; bojaźń jest niesprawiedliwa wtedy, gdy przymuszający nie ma żadnego prawa domagania się rezygnacji od tego, który pełni jakiś urząd;
2. podstęp; ma miejsce wtedy, gdy w sposób zamierzony wywołuje się słowami lub czynami u tego, który pełni urząd fałszywe wyobrażenie, które go skłoni do rezygnacji (np. przez wmówienie mu, że przełożeni są z niego niezadowoleni);

15 Tadeusz Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t I, *Zagadnienia wstępne i normy ogólne* (Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 1985), 310.

16 Pio Vito Pinto, „Komentarz do c. 1–203”, [w:] *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. Pio Vito Pinto (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2001), 76.

3. istotny błąd; jest wtedy, gdy dotyczy istoty samej rezygnacji lub jej skutków, albo też rzekomych przyczyn rezygnacji;
4. symonia; ma miejsce wtedy, gdy została spowodowana przekupstwem, także na korzyść osób trzecich¹⁷.

Warunkiem przyjęcia rezygnacji jest złożenie jej na piśmie lub ustnie w obecności dwóch świadków, o czym czytamy w kan.189 §1. Jest to warunek *ad validitatem* i ma zastosowanie do wszystkich przypadków, kiedy osoba składa rezygnację z urzędu kościelnego. Zazwyczaj samo powiadomienie władzy kościelnej o rezygnacji z urzędu nie wywiera skutku prawnego. Prawo wymaga weryfikacji przyczyn, które spowodowały podjęcie decyzji o złożeniu rezygnacji z urzędu, i dlatego zabrania przyjęcia rezygnacji, jeżeli przyczyny są niewłaściwie uzasadnione. Jeżeli rezygnacja wymaga przyjęcia przez władzę kościelną, to jest ona zobowiązana do jej przyjęcia w terminie 3 miesięcy. Jeżeli rezygnacja nie wymaga przyjęcia przez władzę kościelną, to osiąga swój skutek z chwilą, gdy rezygnujący zakomunikuje ją zgodnie z prawem (kan.189§3). Rezygnacja osiąga skutek z chwilą, gdy rezygnujący z urzędu otrzyma powiadomienie o przyjęciu jego rezygnacji przez kompetentną władzę kościelną.

Jedynym przypadkiem rezygnacji, która nie wymaga przyjęcia, jest rezygnacja z urzędu Biskupa Rzymskiego, która jest klasycznym przykładem rezygnacji konstytutywnej (kan.332§2)¹⁸. Nie wymaga się, aby rezygnacja z urzędu Biskupa Rzymu była przez kogokolwiek przyjmowana w sensie jej akceptacji lub odrzucenia. Papież Benedykt XVI, składając rezygnację z urzędu Biskupa Rzymu, wyraźnie podkreślił, że swoją decyzję podjął „w pełni świadom powagi tego aktu, z pełną wolnością”¹⁹. W czasie ostatniej audyencji generalnej papież Benedykt XVI w dniu 28 lutego 2013 roku ponownie podkreślił, że decyzję o rezygnacji z urzędu podjął „z całą świadomością jego znaczenia”. Po ogłoszeniu rezygnacji Benedykt XVI uznał, że jego tytułami, którymi będzie oficjalnie się posługiwał będą: „emerytowany Biskup Rzymu” lub „emerytowany Papież”. Po złożeniu rezygnacji, aby nie wywołać wrażenia, że istnieje „dwóch papieży” Benedykt XVI sam podjął decyzję, aby powstrzymać się od publicznych wystąpień i wycofać się z publicznych funkcji. Powiedział: „Chciałbym dalej moim sercem, moją miłością, moją modlitwą, moją refleksją, wszystkimi duchowymi siłami działać dla wspólnego dobra i dla dobra Kościoła oraz ludzkości”²⁰.

17 Sobański, „Komentarz do c. 94–203”, 277.

18 Konstytucja Apostolska Jana Pawła II *Universi Dominici Gregis* z 22 lutego 1996, w AAS 88(1996), 305-343.

19 Benedykt XVI, „Do mieszkańców Castel Gandolfo, 28.02.2013” *L'Osservatore Romano*, nr 3-4 (2013): 4-7 (wydanie polskie).

20 Benedykt XVI, „Do mieszkańców Castel Gandolfo, 28.02.2013”, 9.

Papież Franciszek w *motu proprio* *Imparare a congedarsi* z dnia 12 lutego 2018 roku uregulował z punktu widzenia prawa kanonicznego kwestie ustąpienia z niektórych urzędów kościelnych z nominacji papieskiej. Pierwsze słowa tego dokumentu (*Imparare a congedarsi*) w tłumaczeniu z języka włoskiego na język polski oznaczają dosłownie: „uczyć się odchodzić”. W tym dokumencie papież reguluje kwestie rezygnacji tylko z urzędów biskupów diecezjalnych oraz z nimi zrównanych, biskupów koadiutorów, pomocniczych i innych biskupów tytularnych, którym powierzono specjalne zadania duszpasterskie oraz innych urzędów *di nomina pontificia*: biskupów nie kardynałów stojących na czele dykasterii i pozostałych wyższych prałatów Kurii Rzymskiej, innych biskupów pełniących urzędy, na które zostali mianowani przez papieża oraz legatów Biskupa Rzymskiego²¹.

W artykule 2 tego dokumentu możemy zauważyć zasadniczą zmianę dotyczącą ustępowania z urzędów wyższych duchownych pracujących w Kurii Rzymskiej, a którzy nie są kardynałami. Zmiana ta dotyczy sposobu odejścia z pełnienia urzędów w Kurii Rzymskiej „nie ustępują *ipso facto* ze swych urzędów wraz z ukończeniem siedemdziesiątego piątego roku życia, ale mają obowiązek złożyć rezygnację Biskupowi Rzymskiemu”.

W oparciu o nowelizację dokonaną przez papieża Franciszka można zauważyć, że pozostało bardzo niewiele urzędów, które traci się wraz z ukończeniem określonego przez prawo wieku, czyli siedemdziesięciu pięciu lat. Można wskazać następujące urzędy, które zgodnie z przepisami prawa traci się wraz z osiągnięciem tego określonego wieku:

- dziekan Trybunału Roty Rzymskiej po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia;
- sędziowie Trybunału Apostolskiego wraz z rozpoczęciem siedemdziesiątego piątego roku życia;
- pozostali urzędnicy Kurii Rzymskiej, którzy są duchownymi lub zakonnikami, po ukończeniu siedemdziesiątego roku życia;
- świeccy po ukończeniu sześćdziesiątego piątego roku życia.

Wszyscy członkowie dykasterii i innych struktur Kurii Rzymskiej ustępują ze swych funkcji wraz z ukończeniem osiemdziesiątego roku życia. Należy podkreślić, że utrata urzędu następuje od momentu pisemnego zawiadomienia przez kompetentną władzę, a nie z chwilą przekroczenia określonego wieku. Istnieje zasadnicza różnica pomiędzy utratą urzędu kościelnego z uwagi na określoną granicę wieku, a utratą urzędu spowodowaną złożeniem rezygnacji. Osiągnięcie wieku stanowi czynnik zewnętrzny, natomiast

21 Piotr Majer, „Rezygnacja z urzędu kościelnego – wybrane aspekty ascetyczne i prawne w oparciu o motu proprio papieża Franciszka, *Imparare a congedarsi* z 12 lutego 2018 roku” *Annales Canonici*, nr 1 (2018): 23-50.

rezygnacja wymaga, aby osoba, która pełni urząd złożyła rezygnację kompetentnym władzom, przy czym należy zaznaczyć, że przełożony kościelny może ją przyjąć lub nie. Oznacza to, że zmiana przepisów prawa dokonana przez papieża Franciszka dotycząca obowiązku składania rezygnacji zamiast dotychczasowej utraty niektórych urzędów na skutek osiągnięcia określonego wieku przewidzianego w prawie kanonicznym jest zmianą pozytywną, gdyż respektuje wolność tego, który ma odejść z urzędu.

2.3. Przeniesienie

W I księdze Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w rozdziale IX o „Utracie Urzędu Kościelnego” znajdują się dyspozycje dotyczące przeniesienia. Przeniesienie to akt prawny, mocą którego władza zwalnia kogoś z pełnionego dotychczas urzędu i jednocześnie powierza mu inny²². Może być dokonane tylko przez kompetentną władzę, która zarówno nadaje dany urząd, jak i zwalnia z jakiegoś urzędu. Przeniesienia może dokonywać tylko biskup diecezjalny i tylko na terenie swojej diecezji.

Kompetentna władza kościelna ma dwie możliwości przeniesienia na inny urząd. Pierwsza możliwość przeniesienia na inny urząd kościelny może być dokonana zgodnie z wolą przenoszonego, zachowane są wtedy ogólne normy prowizji kanonicznej, co oznacza, że nie zostaje wprowadzona specjalna procedura. Druga możliwość dotyczy przeniesienia na inny urząd wbrew woli piastującego urząd o czym czytamy w kan.190§2: „Jeżeli przeniesienie jest dokonywane wbrew woli zajmującego urząd, wymagana jest poważna przyczyna z zachowaniem zawsze prawa do przedstawienia przeciwnych racji, przy czym należy przestrzegać sposobu postępowania przepisanej prawem”. W tym przypadku konieczne jest postępowanie zgodne z prawem, polegające na przedstawieniu argumentów, które uzasadniają decyzję o przeniesieniu na inny urząd i może dokonać się na drodze karnej lub administracyjnej²³. W kan.190§3 jest dyspozycja prawna, która mówi o tym, że aby przeniesienie osiągnęło swój skutek musi być przekazana na piśmie. Kanoniczne objęcie drugiego urzędu jest możliwe przy przenoszeniu, kiedy pierwszy urząd wakuje. W związku z tym przeniesieniem ten, który pobiera wynagrodzenie, otrzymuje je z pierwszego urzędu do czasu kanonicznego objęcia drugiego urzędu (kan.191§2).

2.4. Usunięcie

Ustawodawca kościelny w kan.192-195 KPK podał przepisy dotyczące utraty urzędu kościelnego związane z usunięciem z zajmowanego urzędu. Usunięcie polega na utracie urzędu wbrew woli osoby go zajmującej, bez nadania tytułu do innego urzędu. Osoba sprawująca urząd na czas nieokreślony

22 Pawlúk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, 311.

23 Sobański, „Komentarz do c. 94–203”, 280.

może być z niego usunięta tylko w przypadku bardzo poważnych przyczyn, które ocenia kompetentna władza kościelna. Przyczyną taką może być sprawowanie urzędu ze szkodą dla wspólnoty czy też nieefektywne sprawowanie danego urzędu. W kan.193§1 prawodawca kościelny zaznaczył, że przy takim usunięciu konieczne jest zachowanie sposobu postępowania określonego prawem. Podobne procedury dotyczące usunięcia z urzędu mają miejsce, gdy osoba sprawuje urząd na czas określony. Osoba ta może być z niego usunięta przed upływem czasu, w którym miała zakończyć sprawowanie urzędu. Warto podkreślić, że oba przykłady usunięć ze sprawowanego urzędu mają służyć przede wszystkim dobru publicznemu. Każdej osobie, która ma zostać usunięta ze sprawowanego urzędu należy przedstawić przyczyny zamierzonego usunięcia z urzędu, po to, by osoba ta miała możliwość przedstawienia swoich racji i możliwość obrony przed usunięciem. Dlatego, aby usunięcie z urzędu osiągnęło swój prawny skutek, musi zostać doręczony dekret na piśmie do osoby, która ma zostać usunięta ze sprawowanego urzędu. Prawodawca w kan.194§1 określił przypadki, które mocą samego prawa powodują usunięcie z urzędu kościelnego:

- kto utracił stan duchowny;
- kto publicznie odstąpił od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem;
- duchowny, który usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne.

W odniesieniu do pierwszego przypadku ustawodawca w kan.290§1-3 KPK powołuje się na następujące kazusy dotyczące utraty stanu duchownego:

- przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń;
- przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa;
- przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych przyczyn.

Jak podkreśla Pablo Gafaell, usunięcie z piastowanego urzędu z tytułu utracenia stanu duchownego nie ma charakteru karnego, ma wyłącznie charakter administracyjny²⁴. W drugim przypadku usunięcie z urzędu kościelnego na skutek odstąpienia od wiary lub wspólnoty z Kościołem może mieć miejsce tylko wtedy, gdy czyny te będą miały charakter publiczny i zostaną udowodnione. Trzecią przyczyną, na mocy której można dokonać usunięcia z urzędu kościelnego jest zdarzenie, w którym duchowny usiłuje zawrzeć małżeństwo, „choćby tylko cywilne”. Zwrócić tu należy uwagę na fakt,

24 Pablo Gafaell, „Comentario al. can.194”, [w:] A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocana, *Comentario exegetico alCodigo de Derecho Canonico*, t. I (Pamplona: EUNSA, 1996), 1077-1083.

że choć ustawodawca kościelny nie posiada władzy nad małżeństwem cywilnym, to jednak ma władzę jurysdykcyjną nad duchownym. Duchowny kościoła katolickiego nie może ważnie zawrzeć małżeństwa cywilnego, ponieważ w Kościele łacińskim duchowni zobowiązani są do życia w celibacie. W kanonie 194§1 nr.3 ustawodawca wyraźnie podkreślił, że duchowny, który chciałby zawrzeć małżeństwo (choćby tylko cywilne) mocą samego prawa zostaje usunięty z urzędu kościelnego.

2.5. Pozbawienie

Jedną z kar ekspiacyjnych w prawie karnym kanonicznym, polegających na przywróceniu sprawiedliwości we wspólnocie kościelnej jest pozbawienie urzędu. Jest to ciężka kara, która jest przewidziana za ciężkie przestępstwa, między innymi za:

- nakłanianie przez kapłana podczas spowiedzi do grzechu przeciw 6 przykazaniu Dekalogu (kan.1387);
- naruszenie przez spowiednika tajemnicy sakramentalnej spowiedzi, która z mocy samego prawa nakłada na spowiednika ekskomunikę (kan. 1388§1);
- nadużywanie władzy lub zadania wynikającego z urzędu (kan.1389§1);
- poważne naruszenie obowiązku rezydencji, do której duchowny jest zobowiązany z racji pełnionego urzędu kościelnego (kan.1396).

Prawo kanoniczne przewiduje, aby duchowny został pozbawiony urzędu kościelnego, wymagane jest przeprowadzenie postępowania przez promotora sprawiedliwości²⁵. Pozbawienie urzędu może być dokonane na czas określony – dokonuje się tego na podstawie dekretu administracyjnego. Natomiast gdy pozbawienie urzędu jest na stałe, wymagana jest wyłącznie droga sądowa zakończona wydaniem prawomocnego wyroku. Osoba pozbawiona urzędu na czas określony lub na stałe traci wszelkie prawa i obowiązki wynikające ze sprawowania danego urzędu. Z punktu widzenia prawnego władza kościelna nie ma obowiązku zapewnienia utrzymania osobie pozbawionej urzędu. Osobie pozbawionej urzędu czy to na czas określony, czy na stałe przysługuje prawo do apelacji. Dlatego w kan.196§2 ustawodawca kościelny podkreśla, że: „Pozbawienie osiąga skutek według przepisów kanonów prawa karnego”.

3. Zakończenie

W artykule przedstawiono problematykę utraty urzędu kościelnego, która jest zawarta w I księdze Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kan. 184-196. Ustawodawca kościelny skodyfikował regulacje prawne

25 Marian Żurowski, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele Katolickim* (Kraków: WAM, 1984), 264.

dotyczące utraty urzędu kościelnego. Urzędy kościelne mogą być powierzone na czas określony lub na czas nieokreślony i dlatego kompetentna władza kościelna powierza urzędy zgodnie z przepisami prawa kanonicznego w obrębie swoich diecezji lub prowincji kościelnych. Biskup diecezjalny może swobodnie powierzać urzędy takie jak, między innymi: urząd proboszcza, dziekana, kanclerza kurii, notariusza, adwokata sądowego, ekonoma, a także dyrektora Caritas na terenie swojej diecezji. Te urzędy są powierzane jednoosobowo i bezpośrednio podlegają jurysdykcji biskupa diecezjalnego, którego obowiązkiem jest dbałość o przestrzeganie prawa kanonicznego i dbałość o dobro wspólnoty kościelnej.

W przypadku, gdy dochodzi do zaniedbań wynikających ze sprawowania urzędów kościelnych, biskup diecezjalny zobowiązany jest do podjęcia decyzji, czy należy pozbawić kogoś pełnionego urzędu. W podejmowaniu tej decyzji konieczne jest wzięcie pod uwagę dwóch elementów: z jednej strony dobro wspólnoty kościelnej, a drugiej strony dobro osoby pełniącej urząd. Dlatego należy podkreślić, że dobro społeczności kościoła oraz zachowanie godności urzędów kościelnych powinno być oparte na stabilności. Prawodawca kościelny w szczególnych przypadkach przyjął zasadę, że z uwagi na dobro wspólnoty kościelnej należy przyjąć rezygnację z urzędu, albo też dokonać przeniesienia, usunięcia lub pozbawienia urzędu.

Bibliografia

- Arrieta Juan Ignacio, „Komentarz do c. 129–196”, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego, Komentarz*, red. Piotr Majer. 150-195. Kraków: Wolters Kluwer 2011.
- Bączkiewicz Franciszek, *Prawo Kanoniczne: podręcznik dla duchowieństwa*, t. I. Opole: Wydawnictwo diecezjalne św. Krzyża 1957.
- Gafaell Pablo, „Comentario al. can.194”, [w:] A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocana, *Comentario exegetico al Codice de Derecho Canonico*, t. I. 1077-1083. Pamplona: EUNSA, 1996.
- Majer Piotr, „Rezygnacja z urzędu kościelnego – wybrane aspekty ascetyczne i prawne w oparciu o motu proprio papieża Franciszka, Imaprare a congedarsi z 12 lutego 2018 roku” *Annales Canonici*, nr 1 (2018): 23-50.
- Pawluk Tadeusz, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I, *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 1985.
- Pinto Pio Vito, „Komentarz do c. 1–203”, [w:] *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. Pio Vito Pinto. 1-109. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2001.
- Sądel Janusz, *Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego w kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (studium historyczno-prawne)*. Rzeszów: Wydawnictwo Bonus Liber, 2008.

- Sitarz Mirosław, „Urząd kościelny”, [w:] *Słownik Prawa Kanonicznego. (kol. 186)*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2004.
- Sitarz Mirosław, „Usunięcie”, [w:] *Słownik Prawa Kanonicznego. (kol. 186–187)*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2004.
- Sobański Remigiusz, „Komentarz do c. 94–203”, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. I, *Normy Ogólne*, red. Józef Krukowski. 160-296. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2003.
- Sztafrowski Edward, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1985.
- Vanzetto Tomaso, „Provisione e cessazione dell'ufficio ecclesiastico” *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1 (2011): 72-95.
- Żurowski Marian, *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*. Kraków: WAM, 1984.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>